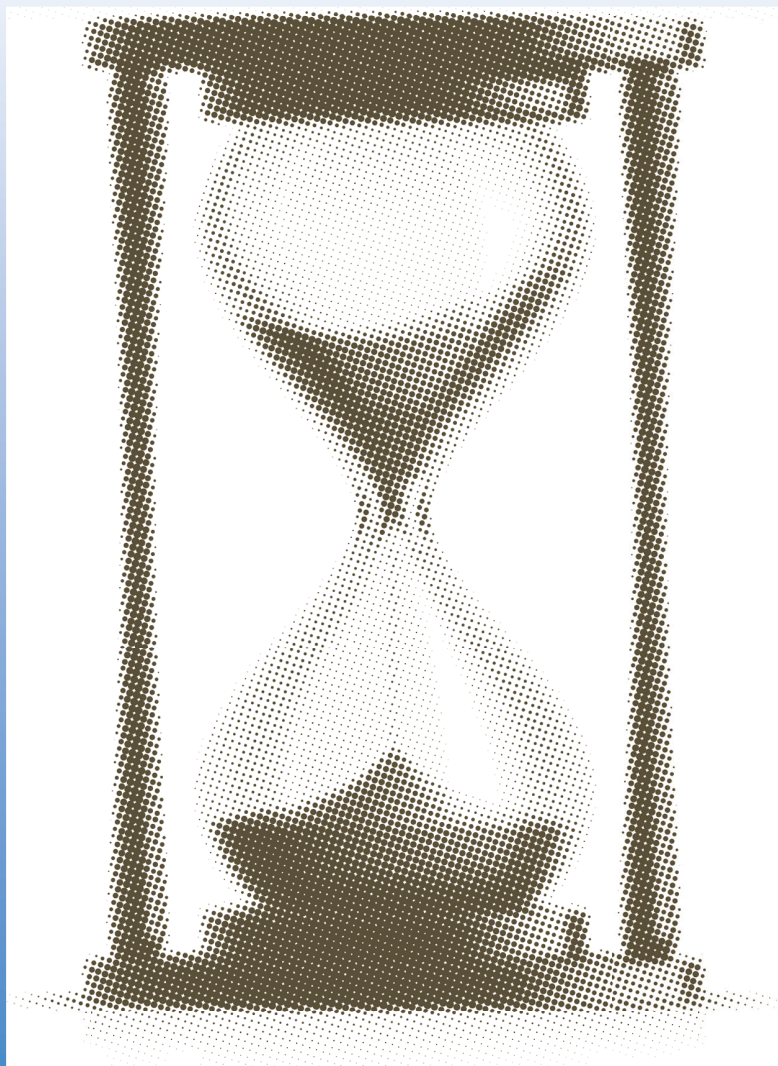

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 79 | 2025 | št. 1-2 (171) | str. 1–232

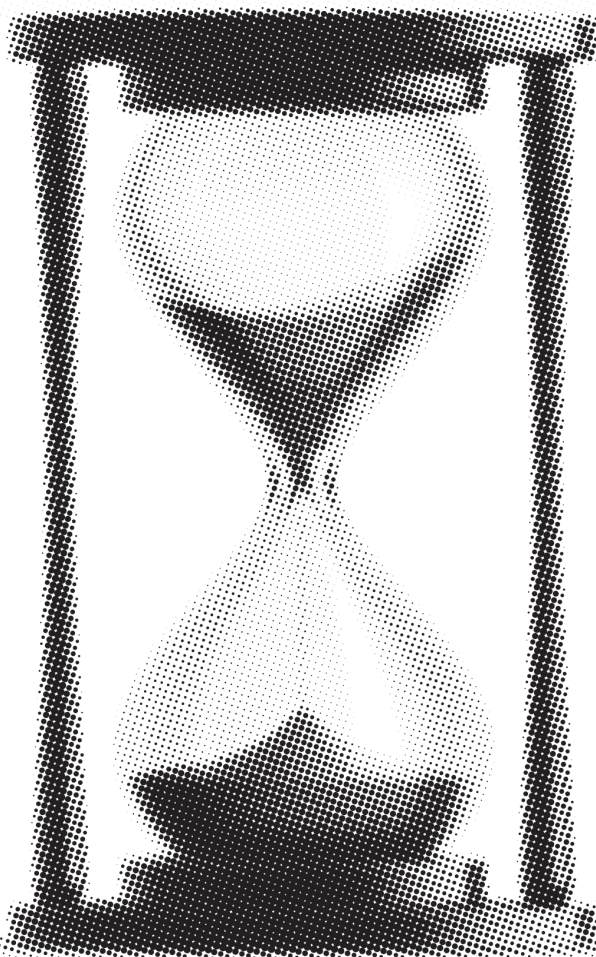

Dušan Mlacovič, *Inventar rodbine Brate (Bratti) iz Kopra iz leta 1429: vpogled v svet plemstva največjega poznosrednjeveškega urbanega središča na Slovenskem* • Ante Bećir, *Tracing Factions and Power Struggles in Late Medieval Trogir* • Damir Globočnik, *Prešeren, dunajska Slovenija in graški Triglav. Prešernove proslave na Dunaju in v Gradcu v zadnjih desetletjih 19. stoletja* • Marija Waukonig, *Ivan Žolger: Staatsrechtler – Minister ohne Portefeuille – Delegat. Studie zur Elitentransformation in der späten Habsburgermonarchie* • Ilse Reiter-Zatloukal, *Die Staatsbürgerschaft der bosnisch-herzegowinischen Beamten vor und nach dem Umbruch 1918 mit besonderem Fokus auf ihre Übernahme in den österreichischen Staatsdienst und ihre Bezügeansprüche* • Uroš Košir – Aleš Bedič, *Srebrna ptica izpod Jalovca – usoda letala Consolidated B-24G Liberator 42-78259 »Bugs« in njegove posadke* • Radenko Ščekić – Aleksandar Čuković, *Political Transition in Montenegro 1989–2010*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 79 | 2025 | št. 1-2 (171) | str. 1–232

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za
avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to
potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in
navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 7. april 2025.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2025: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, junij 2025

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 7, 2025.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2025): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, June 2025

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

Razprave – Studies

- Dušan **Mlacović**, Inventar rodbine Brate (Bratti) iz Kopra iz leta 1429:
vpogled v svet plemstva največjega poznosrednjeveškega
urbanega središča na Slovenskem8–27
The inventory of the Brate (Bratti) family of Koper from 1429:
an insight into the world of the nobility of the largest late
medieval urban centre in Slovenia
- Ante **Bećir**, Tracing Factions and Power Struggles
in Late Medieval Trogir28–57
Sledenje frakcijam in spopadi za oblast v poznosrednjeveškem Trogirju
- Damir **Globočnik**, Prešeren, dunajska Slovenija in graški Triglav.
Prešernove proslave na Dunaju in v Gradcu v zadnjih
desetletjih 19. stoletja58–103
Prešeren, The Vienna Slovenija Society and the Graz Triglav
Society. Prešeren Celebrations in Vienna and Graz in the Final
Decades of 19th Century
- Marija **Waukonig**, Ivan Žolger: Staatsrechtler – Minister ohne
Portefeuille – Delegat. Studie zur Elitentransformation in
der späten Habsburgermonarchie 104–119
Ivan Žolger: ustavni pravnik – minister brez listnice – delegat.
Prispevek k transformaciji elit v pozni Habsburški monarhiji
- Ilse **Reiter-Zatloukal**, Die Staatsbürgerschaft der bosnisch-herzegowinischen
Beamten vor und nach dem Umbruch 1918 mit besonderem
Fokus auf ihre Übernahme in den österreichischen Staatsdienst
und ihre Bezügeansprüche 120–151
Državljanstvo bosansko-hercegovskih uradnikov pred in po prevratu
leta 1918 s posebnim poudarkom na njihovem prehodu v avstrijsko
državno službo in njihovih pravicah do plače in pokojnine
- Uroš **Košir** – Aleš **Bedič**, Srebrna ptica izpod Jalovca – usoda
letala Consolidated B-24G Liberator 42-78259 »Bugs«
in njegove posadke 152–182
The Silver Bird Beneath Jalovec – The Fate of the Consolidated
B-24G Liberator 42-78259 “Bugs” and Its Crew

Radenko Šćekić – Aleksandar Ćuković, Political Transition in Montenegro 1989–2010	184–203
Politična tranzicija v Črni gori 1989-2010.	

V spomin – In memoriam

Iskra Vasiljeva Čurkina (Željko Oset)	206–207
Gerhard Pferschy (Peter Štih)	208–209

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Herwig Wolfram, Arnulf von Kärnten. Eine biographische Skizze (Peter Štih)	212–215
Jernej Kotar, Deželnoknežja oblast in uprava Friderika III. na Kranjskem (1435–1493) (Jaka Banfi)	216–219
Jure Volčjak, Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov goriške nadškofije 1752–1757; Vizitacijski zapisniki kranjskih arhidiakonotov goriške nadškofije 1761–1771 (Janez Höfler)	220–223
Robin Okey, Towards Modern Nationhood: Wales and Slovenia in Comparison, c. 1750–1918 (Jan Bernot)	224–226
Mojca Ramšak, Antropologija vonja (Jernej Kotar)	227–228

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	229–232
Instructions for Authors	

Ocene in poročila

Jernej Kotar, **Deželnoknežja oblast in uprava Friderika III. na Kranjskem (1435–1493)**. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2024 (Zbirka Zgodovinskega časopisa; 52), 304 strani.

Pred nedavnim je kot 52. zvezek v Zbirki Zgodovinskega časopisa izšla znanstvena monografija Jerneja Kotarja z naslovom *Deželnoknežja oblast in uprava Friderika III. na Kranjskem (1435–1493)*. Gre za dopolnjeno in nekoliko spremenjeno objavo avtorjeve disertacije, ki je bila uspešno obranjena leta 2016. Že naslov knjige pove, da se je avtor v njej posvetil (sodni) oblasti in deželni ter dvorni upravi Friderika III. Habsburškega (kot vojvoda V., kot nemški kralj od 1440 III. (IV.) in kot rimski cesar od 1452 III.) na Kranjskem v času, ko je kot vojvoda imel deželnoknežjo oblast v tej deželi (1435–1493).

Študije o oblasti ter upravi srednjeveških visokih fevdalcev (visokega plemstva in visoke duhovščine) medievistiki niso tuje, a v slovenskem zgodovinopisju so še vedno relativno maloštevilne. Deloma je vzrok temu povojni jugoslovanski družbeni nazor, po katerem so bili fevdalci oziroma plemstvo dojeti kot razredni in nacionalni nasprotniki slovenskemu kmetu, ki naj bi bil edini pravi prednik in predstavnik sodobnih Slovencev. Posledično je bila zgodovina plemstva in vse kar je povezano z njo, zapostavljena; še največjo izjemo so predstavljale raziskave Sergija Vilfana (1919–1996). Pri pregledu slovenske strokovne in znanstvene literature je tudi opazno, da je srednjeveška uprava našega prostora z raziskavami še najmanj pokrita. To praznino so od 90. let prejšnjega stoletja začele zapolnjevati mlajše generacije slovenskih medievistov (na primer Peter Štih, Dušan Kos, Miha Kosi, Matjaž Bizjak, Andrej Nared, Andrej Komac, Tone Ravnikar ter tudi sam) in nenazadnje avtor obravnavane monografije. Pri tem so nam lahko v vzpodbudo zlasti avstrijski in nemški stanovski kolegi, ki so se tovrstne problematike sistematično lotili že v 19., zlasti pa v 20. stoletju.

Kotarjeva monografija je s svojimi nekaj več kot 300 stranmi in zelo dobro strukturiranostjo poglavij ter podpoglavij bralcu prijazna in branje ter orientacija po njej ne predstavljata nobenega napora. Že v uvodu se pokaže avtorjevo poznavanje temeljne literature in virov, kar pride še bolj do izraza pri pregledu seznama le-teh. Njena didaktična vrednost – zlasti za študente in tiste, ki se šele srečujejo s slovensko (kranjsko) srednjeveško zgodovino – je v tem, da nas avtor v vseh šestih temeljnih poglavjih seznani z glavnim zgodovinskim razvojem obravnavanega, ter, kar je še zlasti dobrodošlo, temeljito razlago pravnih in upravnih pojmov, ki jih (do določene mere) lahko prenesemo tudi na ostale Kranjski bližnje dežele.

Monografija sestoji iz štirinajstih poglavij, od tega jih je, kot rečeno, šest temeljnih. Prvo glavno poglavje je namenjeno zgodovini oziroma zgodovinskemu dogajanju na Kranjske s težiščem na času Friderikove vlade. Avtorju je uspelo to pestro poglavje v zgodovini te dežele prikazati na enostaven, a hkrati razumljiv način, pri čemer je dal prednost pomembnejši zgodovinski osi, to je zatonu goriških grofov, vzponu in padcu celjskih grofov ter njihovemu rivalstvu s Habsburžani, spopadom za bogato celjsko dediščino, prodoru Beneške republike v Furlanijo, osmanskim vpadom na slovensko ozemlje, vojnām z ogrskim kraljem Matijo Korvinom (1458–1490), izoblikovanju deželnih stanov in tako dalje.

V drugem glavnem poglavju je govora o deželnem razvoju Kranjske ter njenih priključenih gospostev (to je Grofiji v Marki in Metliki, Istrski grofiji, Krasu, Trstu). Poglavje je dobro zasnovano, saj se avtor vsakega gospostva loti posebej v ločenem podpoglavju. Čeprav gre tako kot pri prikazu zgodovinskega dogajanja na Kranjskem, za povzemanje že znanega na podlagi druge literature, sta obe poglavji povsem primeren uvod v najpomembnejši del monografije, to je o deželnoknežji oblasti in upravi, saj podajata njen časovni, prostorski in zgodovinski okvir.

V tretjem glavnem poglavju, v katerem teče beseda o sodstvu kot poglavitnem viru in izrazu deželnoknežje oblasti, so zajete vse najpomembnejše vrste sodišč, ki se pojavljajo na Kranjskem in je z njimi razpolagal aktualni kranjski deželni knez: ograjno (oz. deželno), deželnoglavarsko, vicedomsko, mešano deželnoglavarsko-vicedomsko, deželsko, mestno in trško ter patrimonialno (oz. zemljiškogospoško). Avtor se je pri tem v veliki meri naslanjal na še vedno aktualne raziskave prof. Vilfana, čeprav je seveda upošteval tudi drugo relevantno literaturo, domačo in tujo. To zahtevno tematiko mu je uspelo pojasniti bralcu na razumljiv način. Pri razlagi pojmov kot sta dežela in deželno pravo se je avtor naslonil na dognanja avstrijskega zgodovinarja Otta Brunnerja (1898–1982), katerega teze o bistvu dežele in vlogi deželnega prava pri tem so danes splošno sprejete, čeprav je Brunner zaradi svojih spornih političnih in nacionalnih nazorov, ki so do določene mere vplivali tudi na njegovo interpretacijo zgodovine, neredko tarča kritik.¹

Najbolj bistvena pa so zadnja tri glavna poglavja, ki so dejansko jedro monografije in v katerih avtor obravnava deželnoknežjo upravo, to je deželne urade in t. i. dedne dvorne deželne službe na Kranjskem v času Friderikove vlade ter izbrane dvorne funkcije, za katere se vé, da so jih na Friderikovem dvoru imeli Kranjci. Podobne raziskave, sicer v različnem obsegu in za različna časovna obdobja, so bile že narejene za druge habsburške dedne dežele (Štajersko, Koroško, Avstrijo, Tirolsko, Goriško), Kranjska, ki velja za našo jedrno zgodovinsko deželo, pa je bila do sedaj nekoliko zapostavljena. Avtorju sta bila vzgled za pristop k raziskavi te tematike zlasti Paul-Joachim Heinig in Christian Lackner.² Na tem mestu je

¹ Brunner, Otto. *Land und Herrschaft: Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*. Darmstadt, ⁵1984 (angl. prev. *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*. Philadelphia, 1992).

² Gl. Heinig, Paul-Joachim. *Kaiser Friedrich III. (1440–1493). Hof, Regierung und Politik*. Köln; Weimar; Wien: Böhlau, 1997. Lackner, Christian: *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365–1406)*. Wien; München: Oldenbourg, 2002.

potrebno omeniti, da avtor z raziskavami o kranjski deželno knežji upravi ni v celoti oral ledine, saj so se z njo v manjši meri že ukvarjale starejše generacije zgodovinarjev (zelo zgodaj že Janez Vajkard Valvasor, nadalje Josip Žontar, Oskar Mitis, Jurij (Georg) Kozina, Avgust Dimitz, Andrej Nared in tako dalje), ki jih je temu primerno upošteval, so pa njegove raziskave o tej temi najbolj temeljite in celovite, avtor sam pa trenutno sodi med vodilne strokovnjake na tem področju.

Avtor se je pri deželnih uradih osredotočil na višje, to je na deželnega glavarja, deželnega upravitelja in deželnega vicedoma, torej tiste, ki so v virih zelo dobro dokumentirani, hkrati pa so zaradi svoje maloštevilnosti za raziskovalca obvladljivi. Nižji uradi (čeprav ne nujno manj pomembni) kot so na primer gradiščan, oskrbnik, gosposčinski uradnik ter mestni in trški sodnik, so namenoma izpuščeni (oziroma so po potrebi omenjeni le bežno), saj bi, glede na veliko število deželno knežjih zemljiških gospostev (s pripadajočimi gradovi, mesti in trgi) in posledično še večje število omenjenih uradnikov, takšne raziskave verjetno terjale monografijo zase. Pri dvornih funkcijah je avtor naredil izbor glede na deželno pripadnost uradnikov, zato so obravnavane samo tiste, ki so jih imeli Kranjci, to so pa cesarski svétnik, cesarski strežaj, komornik in protonotar, funkcije kot so na primer kancler, sekretar, dvorni mojster, dvorni maršal, kuhinjski mojster in tako dalje pa so izpuščene.

Besedna zveza dedne dvorne deželne službe je na prvi pogled morda nenavadna, celo nasprotujoča, a dejansko po vsebini zelo preprosta, saj – kot avtor lepo prikaže – označuje povsem častne, nefunkcionalne, a dedne službe, izpeljane iz nekoč povsem funkcionalnih dvornih uradov (strežaj, točaj, maršal in komornik) z zametki na dvoru frankovskih kraljev, ki pa so postale vezane na določeno deželo in ne dvor; v tem primeru na Kranjsko, koder se pojavljajo službe dednega komornika, dednega strežaja, dednega točaja in dednega maršala. Pridržane so bile zvestim in uglednim plemičem oz. plemiškim družinam (v času Friderika so bili to na Kranjskem zlasti Turjaški, Črnomaljski in Lambergi). Avtor pojasnjuje, da se je za izraz služba namesto urad odločil na podlagi patenta cesarja Franca I. iz leta 1818, ki omenjene časti imenuje *Erbämter slushbé* (dedne službe). Na tem mestu bi se lahko spustili tudi v razpravo o slovenski strokovni terminologiji v zgodovinopisju oziroma problemu prevajanja nekaterih historičnih terminov, kjer stvari niso povsem dorečene, a bi se s tem preveč oddaljili od ocene. Če smo že pri historičnih terminih, je vredno omeniti, da je avtor izbral pravo mero navajanja le-teh (tako nemških kot latinskih) v samem besedilu, saj so navedeni v oklepaju le tam, kjer je to smiselno (npr. pri prvi omembi nekega urada, službe oz. funkcije), ravno tako pa ni pretiraval z dobesednim citiranjem virov znotraj teksta.

Prav vsa poglavja o uradih (funkcijah, službah, naslovih) in uradnikih imajo genealoško in prozopografsko vrednost in nam lahko služijo kot jedrnata in natančna biografska gesla za okoli 70 uradnikov iz plemiških rodbin kot so Lambergi, Guštanjski, Črnomaljski, Galli, Turjaški, Višnjegorski, Frankopani (Krški oz. Modruški) in Hohenwarti, če naštejemo samo nekatere. Uradniki so primerno predstavljeni, saj se je avtor osredotočil na bistvene podatke kot je njihovo poreklo, sorodstvene vezi, družina in, kar je najpomembnejše, kariera.

Tukaj bi se dotaknil še povzetka monografije, ki je napisan v angleškem jeziku. Še ne dolgo nazaj je bilo povsem običajno, da so bili povzetki slovenskih znanstvenih in strokovnih publikacij praviloma v nemškem jeziku, ki pa ga že več let vztrajno izpodriva angleščina, ki je nesporno glavni sporazumevalni jezik znanosti na mednarodnem nivoju. Avtorjeva izbira za angleščino je zato smiselna, saj omogoča, da je bistvo monografije dostopno precej širšemu krogu bralcev.

Avtor se izraža zelo jasno in strogo znanstveno. Dobrodošla so tudi občasna ponavljanja že povedanega tako v samih poglavjih kot skozi poglavja, s čimer avtor zagotavlja, da ni izpuščeno nič bistvenega. Ravno osredotočenost na bistveno brez nepotrebnih ekskurzov je ena od odlik te monografije. Prav tako so zelo koristne paralele z drugimi deželami (Štajersko, Koroško, Avstrijo) na začetku poglavij o upravi in osnovni prikaz razvoja le-te po deželah. Občasno faktografsko navajanje podatkov nam lahko služi kot vir za nadaljnje raziskave. Monografija je tudi opremljena z bogatim znanstvenim aparatom in s kazaloma osebnih ter krajevnih imen kot se za znanstveno delo spodobi, tako da iskanje po njej ne predstavlja nobenega navora. Zemljevida posestne razdelitve jugovzhodnega cesarstva, prirejena po zemljevidih odličnega *Slovenskega zgodovinskega atlasa*, in relevantno slikovno gradivo (pečati, portreti, listine, nagrobne plošče), ki popestri branje, so dober dodatek k monografiji.

Zaključim lahko, da je monografija Jerneja Kotarja vreden doprinos k slovenskemu zgodovinopisju in poznavanju starejše slovenske preteklosti, po kateri bodo, verjamem, raziskovalci, študenti in ljubitelji zgodovine radi posegali.

Jaka Banfi

ISSN 0350-5774

ZČ | Ljubljana | 79 | 2025 | št. 1-2 (171) | str. 1–232